

stvu Božjem usmjeruje moj pogled prema gore, prema nebu. Ali ja sam tada živio i živim i danas ovdje i sada» (str. 157).

Tako završava taj neobičan razgovor Židova vjernika sa Židovom Isusom koji nije došao Toru dokinuti već ispuniti. No upravo na pitanju kako je Isus »ispunio« Toru dijelili su se duhovi i dijele se i danas. Možda nećemo nikad dobiti konačan odgovor, ali je važno znati da kršćani i Židovi i bez tog odgovora mogu i moraju zajedno čitati Toru i međusobno se uvažava-

vati. A Jakob Neusner je pokazao kako je to moguće. Iako su se u sklopu židovsko-kršćanskoga dijaloga u posljednjih pedesetak godina za riječ javljali brojni dobromamjerni židovski autori, nitko Učitelju iz Nazareta nije pristupio s toliko iskrenog divljenja i poštivanja, a prema kršćanima pokazao toliko razumijevanja kao Jakob Neusner u svojoj knjizi. Zato tu knjigu treba prihvatiti s isto takvim iskrenim stavom i od nje učiti.

Ivan Dugandžić

**Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Marijana KOMPES,
Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve. Deseta obljetnica
djelovanja (1988. – 2008.), Centar za promicanje socijalnog
nauka Crkve – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., 272 str.**

Knjiga je izašla povodom 10. obljetnice postojanja i djelovanja Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve koji je HBK osnovala na svom plenarnom zasjedanju u Đakovu 3. listopada 1996. godine, a sam Centar službeno je otvoren 5. ožujka 1998. godine. Knjiga je prije svega kronologija svih događaja vezanih uz osnivanje Centra i uz njegovo djelovanje tijekom proteklih deset godina, ali je istodobno i svojevrсна antologija koja na jednom mjestu prikazuje podatke, događaje, sadržaje i osobe vezane uz osnivanje i rad Centra.

Knjiga je podijeljena u 11 poglavlja koja su uređena tako da pregled problematike ne odaje samo bogatu aktivnost Centra i njegovih djelatnika nego pokazuje i utjecaj koji je Centar odigrao u Crkvi i društvu u proteklom vremenu te pogoto-

vo, što je itekako važno, suradnju brojnih crkvenih i društvenih djelatnika u osmišljavanju života i djelatnosti Centra.

Da bi se shvatio sav značaj djelovanja Centra u proteklom desetljeću, pa tako i smisao ove knjige, ne valja nikada smetnuti s uma povijesne prilike u kojima je Centar nastajao i djelovao, pogotovo u prvim godinama njegove aktivnosti, što autori knjige opisuju u prvom poglavlju: »Socijalni nauk Crkve u Hrvatskoj nakon 1990. godine«. Ova situacija najbolje je opisana riječima Johanesa Michaela Schnarrera koje navode sami autori: »Glavne oznake zemalja koje izlaskom iz komunizma postaju tranzicijske zemlje su da se temeljne norme i pravne sigurnosti moraju iznova uspostaviti. Otvara se mogućnost za bogat plijen – jav-

lja se neumjerenost i mentalitet grabeži. Ispuštaju se iz vida ili svjesno zaobilaze temeljna moralna pravila društva. Dolazi i do stanja beznormalnosti. Kao osnovno obilježje istinske faze tranzicije pojavljuje se privremena ambivalentnost svih vrednota« (str. 11).

Iz tih riječi jasan je pionirski zadatak koji je stajao pred Centrom u početima njegova djelovanja. Iako se djelovanje Centra može u izvjesnom smislu promatrati kao nastavak djelovanja katoličkih udruga i institucija iz vremena prije Drugoga svjetskog rata, ali i kao plod sramežljivih pokušaja organiziranja društvenog djelovanja Crkve i laikata u Hrvatskoj 90-ih godina prošloga stoljeća, u koncepciji Centra i njegova djelovanja valjalo je započeti gotovo *ex nihilo*.

Možemo ustvrditi da je Centar u prvim godinama svoga djelovanja bio »produžena ruka« učiteljstva Crkve, kako općeg tako i hrvatskog. Drugim riječima, usmjerenost djelovanja proizlazila je iz dva izvora: jedan izvor bila su očitovanja učiteljstva, enciklike, izjave našeg episkopata, gdje je Centar pokušavao ne samo interpretirati ove dokumente i izjave nego i kritički sagledati mogućnosti primjene iznesenih načela u hrvatskoj praksi. Drugi izvor bila je minuciozna analiza događanja u hrvatskom društvu koja su bila svojevrsna inspiracija za publikacije, okupljanja, seminare, tribine, savjetovanja, stručne skupove.

U tom smislu Centar je odigrao i važnu ulogu u specifičnoj hrvatskoj stvarnosti, u kojoj je bila zaživjela praksa ispolitizirane interpretacije izjava učiteljstva, ovisno o tome koliko neka izjava može

biti iskorištena u političke svrhe. Centar se u tom smislu postavio kao svojevrsni autentični interpretator tekstova crkvenog učiteljstva, što je za razvoj odnosa Crkve i mladog hrvatskog društva i države bilo od presudnog značaja.

Jasno da autori naglašavaju poticaje koji su dolazili kako iz društva tako iz Crkve u smjeru osnivanja Centra, no isto tako stoji činjenica kako se na mnoge poticaje Crkva znala i oglušiti. Ovoga puta, u slučaju Centra, srećom, nije bilo tako.

U drugom poglavlju »Osnivanje Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve« valja naglasiti sljedeće: to što je prema Statutu Centar ustanovljen kao samostalna ustanova, naravno pod okriljem Vijeća za laike HBK, ali kao ustanova koja planira i djeluje samostalno, a znalo se da će velik dio odgovornosti u takvom Centru morati snositi laici, možemo smatrati početkom uvažavanja uloge laika u Crkvi u Hrvatskoj. Ne radi se samo o laicima koji su bili aktivni djelatnici Centra nego prvenstveno o onima koji su zbog svoje stručnosti tijekom godina bili pozivani dati svoj doprinos osvjetljavanju raznih tema i problematika. Centar je zapravo na taj način otvorio prostor, prvi značajni »službeni« prostor djelovanju laika u Crkvi i tako utro put angažmanu laika u Crkvi u nas, put koji još uvelike ostaje neiskorišten. Na neki je način ovim putem Crkva bila »prisiljena« puno više uvažavati stavove i mišljenja istaknutih hrvatskih katoličkih laika, ali i istaknutih humanista koji su dijaloški nastojali doprinijeti rješavanju mnogih nedoumica. Centar je tako postao stalna i poznata adresa kamo su se slijevali dobra volja i naponi mnogih laika

kojima nije bilo dovoljno osobno svjedočiti vjeru nego i svojim razumskim pristupom obogatiti kršćansko svjedočenje vjere.

Zasebnu vrijednost ovoj knjizi daje treće poglavlje: »Socijalne tribine (1998. – 2005.)«. Radi se o prikazu osam ciklusa socijalnih tribina koje je organizirao Centar u Zagrebu, s popisom tema i predavača. Istina, sva su ova predavanja objavljena u prigodnim izdanjima (8 knjiga) koja je uglavnom uredio prof. dr. Stjepan Baloban, ali je važnost ovog poglavlja u tome što daje sustavan prikaz tema i ideja iznesenih na ovim interdisciplinarnim skupovima. Tribine su bile zamišljene kao dijalog Crkve s društvom oko nekih za hrvatsko društvo bitnih pitanja. Poseban je doprinos ovoga poglavlja u tome što na sažet način sintetizira sva predavanja i iz svakoga izvlači ono što je u njemu najvažnije. Koliko su ove tribine bile popularne, najbolje dokazuje podatak o broju sudionika, s čime se često ne možemo pohvaliti kada organiziramo slične skupove u nekim drugim gradovima, pa i u samom Zagrebu. Valja imati na umu da tih devedesetih godina takav način okupljanja i promišljanja još nije bio zaživio u nas, ali su ove tribine potaknule slične događaje i u drugim gradovima (Splitu, Rijeci, Đakovu ...). Karakteristika je ovih tribina bila da su one, kombinirajući kao predavače kako teologe tako i laike-stručnjake u raznim područjima, svjesno i tematski usmjerene ne samo na teoretska promišljanja nego i na sasvim praktične naputke kako pristupiti rješavanju nekih problema. Za razliku od pristupa u znanstvenim člancima, kojih je bilo i u vrijeme

komunizma, ove su tribine bile prigodom da zauzeti laici i kao stručnjaci i kao vjernici ponude neka rješenja. Za to je posebno bilo prigoda u raspravama nakon tribina koje ova knjiga sažeto donosi, prikupljajući podatke iz tiska, posebno Glasa Koncila, što daje posebnu vrijednost knjizi, jer bi inače ove rasprave ostale samo usmena predaja koja se lako zaboravlja. Obradene su gotovo sve relevantne teme hrvatskog društva i države, pogotovo u dva smjera: s obzirom na europske integracije i s obzirom na ulogu koju Crkva može odigrati u snažnijem demokratskom i etičkom oblikovanju društva. No, ima i dosta konkretnih prijedloga.

Tako se npr. govori o potrebi stvaranja svojevrstne »Caritas politica«, koncepcije karitativnog djelovanja koja će se proširiti na gospodarsko i političko djelovanje, a ne ostati samo na zadatku prehrane gladnih (Krešimir Sever), o uvažavanju katoličkih udruga koje predstavljaju svojevrstan novitet u Hrvatskoj (Stjepan Lice), predlažu se konkretne mjere kako medijski predstaviti razne oblike kršćanskog djelovanja u društvu, kako će kršćanin biti aktivan na političkom planu (Neben Šimac), daju se prijedlozi za aktivaciju socijalne dimenzije župe (Josip Baloban), za djelotvorniju socijalnu politiku u korist obitelji (Karlo Koračević) itd.

Tribine su bile prigoda da se šira publika upozna i s osnovnim sociološkim pokazateljima koji inače ostaju teško pristupni javnosti te s usporedbama s onima iz inozemstva: kolike su stope nezaposlenosti (Vlado Puljiz), ovisnosti (Slavko Sakoman), povjerenja mladih u institucije (Gordan Črpić) ... Ali ove su tribine bile

prigoda poslušati znanje i iskustvo stručnjaka iz inozemstva (Valentin Zsifkovits, Friedhelm Hengsbach).

U nekim su segmentima ove socijalne tribine bile gotovo pionirski pokušaj buđenja interesa javnosti za neke segmente koji sada postaju značajni, kao što je pitanje civilnog društva, u čemu je svakako prednjačio pok. prof. dr. Marijan Valković, problem supsidijarnosti koji je u Hrvatskoj još relativno nepoznat pojam (Stjepan Baloban, Gojko Bežovan).

Možda će se steći dojam da su socijalne tribine bile više uočavanje negativnosti nego pozitivan prijedlog u rješavanju problema, no i detektiranje negativnosti u ondašnjem mladom hrvatskom društvu može biti značajan doprinos njihovu otklanjanju. Drugo je pitanje u kojoj su mjeri ovi poticaju naišli na plodno tlo.

Bilo je ukupno 53 predavača, što najbolje govori o tome kako su ove socijalne tribine okupile znanje i iskustvo vodećih hrvatskih intelektualaca.

O drugim oblicima susreta koje je Centar organizirao s ciljem utjelovljenja socijalnog nauka u tkivo društva govori četvrto poglavlje. Radi se o susretima koji su imali za cilj odgoj ili obrazovanje javnih djelatnika kako bi oni bili bolje upoznati s osnovnim temama socijalnog nauka. Radi se o tzv. Školi za gospodarstvenike, o susretima o socijalnom nauku Crkve, o studijskom danu za političare. Neka su od tih predavanja objavljena, no važnija je činjenica da se putem ovih inicijativa znatan broj javnih djelatnika istinski suočio sa zahtjevima socijalnog nauka.

Osim poglavlja o socijalnim tribinama posebnu pozornost zaslužuje peto

poglavlje koje govori o istraživanjima i projektima koje je Centar inicirao ili je u njima sudjelovao. Radi se o prvim takvim sociološkim istraživanjima u modernoj hrvatskoj državi: Vjera i moral u Hrvatskoj, Aufbruch, Europsko istraživanje vrednota, Praćenje siromaštva u Hrvatskoj i još neka druga. Svi znanstvenici koji danas pišu o ovim pitanjima u neusporedivoj su prednosti u odnosu na one koji su o tome pisali prije ovih istraživanja. Vrijednost je ove knjige u tome što ona, na temelju zapisnika, izjava i svjedočenja glavnih djelatnika u ovim istraživanjima, donosi izvorne ideje i ciljeve koji su u ovim istraživanjima trebali biti istraženi. Kada netko analizira podatke koji su danas dostupni javnosti, svakako bi trebao vidjeti koje su istinske namjere imali pokretači ovih istraživanja. Tek tada ovi podatci dobivaju puni značaj. Isto možemo ustvrditi i za projekte na kojima je Centar radio.

O drukčijim inicijativama govori šesto poglavlje: to su okrugli stolovi, znanstveni skupovi, konferencije i simpoziji, a vrijednost je knjige u tome što, osim podataka tehničke naravi, uvijek pokušava istaknuti namjere i osnovne misli-vodilje ovih skupova. Izdvojio bih inicijativu »Nedjelja radi čovjeka«, jer se iz teksta koji razlaže ovu inicijativu dade naslutiti gotovo moralna i etička dužnost koju bi Crkva i svaki kršćanin trebali osjetiti kada se radi o promociji ove teme. Posebno bi na ove stranice bili upućeni oni koji materijalni profit pretpostavljaju osnovnom ljudskom pravu na odmor. Da je Centar aktivno sudjelovao samo u ovoj inicijativi, opravdao bi svoje postojanje.

Susretemladih znanstvenika (2001.–2005.) obrađuje sedmo poglavlje. Radi se o sustavnim promišljanjima mladih znanstvenika na njihovim povremenim susretima na kojima se raspravljalo o nekim temama o kojima ne postoji etički konsenzus ili su nedovoljno poznate, a upravo se od mladih katoličkih znanstvenika očekuje sustavno promicanje kršćanskog pogleda na ove vrijednosti na znanstvenoj razini. Radi se o temama kao što su ljudsko dostojanstvo i njegovi antropološko-teološki temelji, solidarnost, opće dobro, supsidijarnost, obrazovanje i vrijednote, vrijednosni konsenzus, Hrvatska i europske integracije, nedjelja i sloboda, siromaštvo, spolni odgoj. I ovdje su se autori potrudili čitatelja upoznati i sa sadržajem svih predavanja, što je zacijelo iziskivalo izuzetan napor.

Povezanost s inozemstvom tema je osmog poglavlja, deveto poglavlje analizira studijske dane za vjernike laike koji se, na inicijativu Centra, organiziraju u Đakovu od 2003. godine, a zaključna poglavlja govore o individualnim djelatnostima djelatnika Centra, izdavačkoj djelatnosti, te o Kompendiju socijalnog nauka kao putokazu daljnjih djelatnosti.

Posebnu vrijednost knjizi daje popis cjelokupne literature vezane uz nastajanje i rad Centra. Ne radi se samo o objavljenim knjigama i zbornicima nego i o mnoštvu neobjavljenih dokumenata koji svjedoče o naporima i idejama ljudi vezanih uz nastajanje i djelovanje Centra. Literatura svakako predstavlja posebno vrijedan doprinos knjige ne samo zato jer je vezana uz rad Centra nego i kao pomoć svakome tko se bude bavio određenom

temom. Bilo bi svakako dobro kada bi se ova literatura još bolje usustavila, u smislu da se svi članci, pa tako i oni objavljeni u knjigama koje donose predavanja održana na raznim skupovima (npr. Studijski dani za političare), razvrstaju po tematikama koje obrađuju. Tek bi se tada uočila sva bogata lepeza problematika i pitanja kojima se bavio Centar u proteklom desetljeću.

Bilo bi pogrešno očekivati da će ova knjiga nekome pružiti iscrpne informacije o jednoj od tema koje se u njoj obrađuju. Ona je više pomagalo, udžbenik koji će biti dragocjen svakome tko bude radio na nekoj od mnogih tema koje su ovdje inicirane. Ovdje će naći sažetak problematike koja će ga uputiti u ispravnom smjeru istraživanja, naći će relevantne osobe koje su stručnjaci na nekom području te će moći njih kontaktirati, naći će osnovnu literaturu od koje će početi istraživanje, a naći će i podatke o sociološkim istraživanjima o nekoj temi i mjesto gdje ove podatke može naći u opširnijem obliku.

Stoga ova knjiga nije samo antologija Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve nego i antologija svih važnijih tema socijalnog nauka Crkve, ukoliko su one relevantne za sadašnje stanje hrvatskog društva. Ova je knjiga tako svojevrsan putokaz daljnjim razmišljanjima, pisanjima i djelovanjima, pa ne bi trebala nedostajati u svakoj imalo ozbiljnijoj javnoj ili privatnoj biblioteci.

Josip Grbac